

*А.Ф. Крижановський,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна*

РЕВОЛЮЦІЯ, ВІЙНА І ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК: ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАПОЧАТКУВАННЯ ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Осягнення визначних історичних подій справедливо пов'язується з необхідністю їх «віддалення» у часі (велике бачиться на відстані), відходу від емоційного сприйняття, та накопиченням необхідної для «об'єктивного» аналізу критичної маси фактів і подій. Дослідження революцій і війн «зсередини», у синхронному режимі (тут і зараз) – справа надзвичайно складна і невдячна, бо бачиться (а через особистісні чи суспільні емоції неадекватно перебільшується чи применшується) окреме, нерідко випадкове, затінюючи собою загальне і закономірне. Необхідність осмислення впливу революції і війни на правовий порядок актуалізується не тільки тим, що перші динамічно змінюють картину правового життя суспільства у період наростання і розгортання цих драматичних подій, але й продовжують довго ще впливати на характер, стан і рівень правового впорядкування у суспільстві у мирний час. Надзвичайна складність осягнення зовсім нової реальності, яка «зненацька»¹ виникла кругом нас: тотальна амбівалентність сприйняття світу на підґрунті відірваної від вітальних (життєутворюючих) першооснов людського існування міфологічної свідомості, свого роду «суспільна шизофренія», несумісна з раціоналізованими мисленнєвими практиками – вимагає інших підходів, що мають повернути мислителів, політиків, державних діячів, і великі маси людей до простих, зрозумілих речей, які завжди були і будуть у основі існування окремої людини і великих та малих людських спільнот.

У цій ситуації одним із методологічних інструментів осягнення сучасних процесів в Україні у ракурсі їх впливу на правовий порядок у соціумі у нинішніх умовах та у майбутньому, може бути застосований феноменологічний підхід, головним об'єктом аналізу якого виступають не стільки структурні складові, інститути, скільки соціальні суб'єкти, діячі, їх суспільно значущі дії. Феноменологічна методологія уможлиблює погляд на предмет без концептуальних «окулярів», ідеалізації на шляху осягнення наявного стану речей, та орієнтації тільки на досвід безпосереднього його явлення. Феноменологічний підхід, який скеровує увагу дослідника на осмислення життєвого світу людини, що складається з простих повсякденних ситуацій, уможлиблює осягнення правового буття людей у виключно складних умовах революції і війни, а, відтак, дозволяє просунути у розумінні смислотворюючих умов мирного життєвого світу (у тому числі й правового).

Феноменологічний зріз подій в Україні 2013–2014 років відкриває «мультиплікаційний» характер розвитку революційного руху від локальної акції Київського Євромайдану до багатосоттисячних столичних і регіональних Майданів, у яких зливалися людські потоки зі всієї України. Визначною рисою революційного процесу було те, що в його епіцентрі – у Києві у період найвищого піднесення і напруження (листопад 2013 – лютий 2014) правовий порядок вирізнявся досить високим рівнем правопослушної поведінки не тільки в ареалах концентрування маси людей, але й у цілому місті. До речі, така ж ситуація спостерігалася і на тлі Паризької Комуни 1871 р. Це, разом з

¹ Насправді ця ситуація є результатом деформації суспільної свідомості протягом багатьох десятиліть, її підґрунтя створювалося радянською пропагандою, яка вихолостила зі свідомості соціуму практики реалістичного дискурсу, імплементавши, натомість, практики міфологічного сприйняття світу через окуляри ідеологізованих координат. Процес продовжила ідеологія «деідеологізації», що довершила формування «місячного ландшафту» суспільної свідомості, на тлі якого легко приживалися фантазмагоричні концепти «русского мира», «виключності українства», «хутір-державності», «фашизму», «бендеровщини» та ін.

іншим, можна пояснити тим, що у моменти високого суспільного напруження особи, схильні до правопорушень, усвідомлюють ризик стати об'єктом народного гніву.

Як це не парадоксально, саме війна доволі прискорено (порівняно з мирним часом) виконує для розвитку українського суспільства надзвичайно важливу функцію **звільнення його від надлишкового впливу держави**, її інститутів, залежності від них, у тому числі і зниження почуттів патерналізму громадян по відношенню до держави. Це щось схоже на те, як громадяни Американських Штатів у процесі війни за Незалежність позбавлялися від «пієтету» до королівської влади Великої Британії, культивуючи критично-насторожене відношення і до нових національних владних інституцій. В таких умовах в Україні відкриваються нові можливості для розкриття нових особистостей, соціально корисні якості котрих затребувані актуальними життєвими практиками та активізації соціальних ліфтів, які підносять ці особистості на вищі щаблі суспільної стратифікації.

Війна (та й революція у її військовій формі) кардинально змінює місце правового порядку у шкалі цінностей людини: якщо у мирний час правове впорядкування виступає у якості цінності вітального рівня, тобто такої, від якої залежить виживання чи нормальна життєдіяльність людини і людської спільноти, то в умовах війни прагнення фізичного виживання нерідко «відсуває на узбіччя» використання правових засобів і забезпечення правового порядку. Проте, війна, як явище із сфери не-права, загострює потребу соціуму як у самому праві, так і щодо встановлення і забезпечення надійного правового порядку.

Революція і війна породжують посилення так необхідного для підтримання суспільних настроїв пафосу героїзму і особистої віддачі справі перетворення і захисту країни: тут і героїка Майдану, жертвовність «кіборгів», і самовідданість волонтерів. Проте, особливий емоційний стан соціуму у період революції і війни різко підвищує «градус» героїзації, який стане несумісним і навіть конфліктним з повоєнним станом суспільної свідомості. То ж спільноту України чекає ще один драматичний виклик – своєрідний «афганський синдром» безпосередніх учасників та постраждалих у вирі революції і війни. Тим більше, що вже зараз на фоні дійсно героїчної картини поведінки воїнів і волонтерів за потужної підтримки пересічних громадян відкривається пласт паратизування на війні, пристосуванства та використання ситуації для незаконного збагачення чи отримання політичного капіталу.

Війна і революція в Україні 2014–2015 рр. поєднуються спільним підґрунтям у тому сенсі, що вони спричинені слабкістю і недовершеністю української державності (згадаймо хоча б хитання між ЄС та МС), а, відтак, спрямовані на переформатування і розбудову сучасної моделі політичної системи на засадах реальної демократії і верховенства права. Революція Гідності і Вічизняна війна за Незалежність, якщо вони будуть успішними і результативними для народу і країни (України), мають шанс закріпити за собою в історії і суспільній пам'яті ці високі епітети.